

Львовчкін Володимир Анатолійович

УДК
343.337

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ З ПРАВ І СВОБОД
ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**

**Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право**

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі криминології та юридичної соціології Національної академії внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **Осауленко Олександр Іванович**, кафедра теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ України, заступник начальника.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України, заслужений працівник народної освіти України, заслужений діяч науки Росії **Мелентьєв**

Михайло Петрович, Академія права і управління Міністерства юстиції Росії, професор доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України **Глушков Валерій Олександрович**, Центр організації, координації науково-дослідних робіт вищих закладів освіти та науково-дослідних установ МВС України, начальник.

Провідна установа: Київський національний університет імені Т. Шевченка.

Захист відбудеться “ 25 ” вересня 2002 року о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.007.03 в Національній академії внутрішніх справ України (03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національної академії внутрішніх справ України (03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1).

Автореферат розісланий 24 серпня 2002 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
Лук'янчиков

Є.Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні та зміни, що відбуваються в усіх сферах її суспільного життя, викликають необхідність перегляду змісту багатьох нормативно-правових актів попереднього періоду розвитку нашої держави та приведення національного законодавства у відповідність з вимогами Конституції України та міжнародних правових актів у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Однією з основних тенденцій сучасного розвитку вітчизняної правової системи є її відкритість, використання прогресивних зарубіжних концепцій, імплементація загальноновизнаних міжнародних принципів, норм та стандартів з прав і свобод людини та громадянина.

Згідно із ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таким чином, Українська держава визнає людину метою свого існування, підкреслюючи притаманний багатьом розвинутих країнам світу зв'язок між державою і громадянином, за якого держава існує для людини, а не навпаки.

У даний час йде активний процес входження України до світового співтовариства, а це, в свою чергу, означає, що наша держава при розробці та прийнятті нових законодавчих актів повинна керуватись не тільки змістом національних правових норм, але й міжнародними правовими актами, зокрема, міжнародними стандартами з прав людини. Одним із пріоритетних напрямів правової реформи в Україні є створення такої правової системи, яка б сприяла можливості максимального розширення та захисту прав і свобод людини незалежно від умов, в яких вона перебуває. Розглядаючи пенітенціарну систему як складову національної правової системи, дисертант одним із основних завдань у цій

сфері вважає приведення змісту прав та свобод засуджених у відповідність з міжнародними стандартами.

За період існування України як незалежної держави права і свободи засуджених до позбавлення волі були істотно розширені, що суттєво наблизило умови утримання цієї категорії громадян до міжнародних стандартів. Разом з тим, чинне законодавство України ще не повною мірою відповідає існуючим міжнародним стандартам, що обумовлює теоретичну і практичну значущість дослідження цієї проблеми.

Результатом такого дослідження має бути розробка оптимального варіанта моделі прав і свобод засуджених з урахуванням існуючих соціально-економічних реалій та практична реалізація цієї моделі Державним департаментом України з питань виконання покарань (далі – Департамент). При цьому дисертант виходить з того, що питання забезпечення прав і свобод засуджених є складовою більш загальної проблеми – забезпечення прав і свобод людини і громадянина в нашій державі в цілому.

Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, включаючи питання їхньої відповідності міжнародним стандартам, досліджувались у роботах таких вітчизняних вчених, як В.Б. Авер'янов, Л.К. Воронова, М.І. Козюбра, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков, В.Ф. Опришко, М.Ф. Орзіх, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, В.Ф. Сіренко, Є.А. Тихонова, О.Ф. Фрицький, Ю.С. Шемшученко, Л.Т. Юзьков та інші. Питання прав і свобод засуджених до позбавлення волі розглядалися у працях Л.В. Багрій-Шахматова, О.В. Беци, О.М. Джужі, В.О. Корчинського, А.С. Мацка, В.С. Медведєва, М.П. Мелентьєва, О.І. Осауленка, Г.О. Радова, В.П. Севостьянова, О.П. Северова, І.С. Сергєєва, В.М. Синьова, А.Х. Степанюка, В.М. Трубнікова, С.Я. Фаренюка та інших.

Проте зазначені автори розглядали, як правило, окремі види прав і свобод громадян або вирішували ці питання стосовно загального правового статусу особи.

Проблема сутності та змісту міжнародних стандартів з прав засуджених до позбавлення волі та їх практичної реалізації в Україні залишається недостатньо вивченою, а на дисертаційному рівні досліджується вперше. Відсутність таких досліджень залишає законодавчу та кримінально-виконавчу практику без чітких науково обґрунтованих критеріїв прийняття відповідних рішень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до програми науково-дослідної роботи Державного департаменту України з питань виконання покарань (№ 5/1-18 від 11. 07. 2000 р.), плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ України на 2002 р. і пов'язане з реалізацією програми Міжнародного фонду “Відродження” щодо сприяння реформуванню пенітенціарної системи в Україні.

Мета і завдання дослідження. Основна мета роботи полягає у теоретичному дослідженні нормативно-правових актів, які регулюють права і свободи засуджених в Україні, на предмет їхньої відповідності міжнародним стандартам, а також у розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх втілення у національне законодавство.

Вказана мета визначає основні завдання дослідження, а саме:

визначення загальних тенденцій розвитку прав і свобод засуджених до позбавлення волі; дослідження особливостей відповідних етапів міжнародного співробітництва щодо створення міжнародних стандартів з прав і свобод таких засуджених;

дослідження процесу імплементації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі у національне законодавство України;

аналіз загальнотеоретичних проблем правового статусу засуджених та вироблення власної його конструкції;

вивчення діяльності Державного департаменту України з питань виконання покарань по забезпеченню реалізації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених та визначення його місця в соціально-правовому механізмі їх забезпечення;

визначення шляхів вдосконалення діяльності Департаменту щодо вирішення проблем, які досліджуються.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з виконанням кримінальних покарань у виді позбавлення волі, права та свободи засуджених.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти, які регулюють права і свободи засуджених до позбавлення волі, міжнародні стандарти з цих питань, механізми втілення їх у практику забезпечення прав і свобод засуджених.

Методи дослідження теоретико-методологічно ґрунтуються на загальнофілософському діалектико-матеріалістичному підході до пізнання соціально-правових явищ і включають такі дослідницькі методи, як історико-правовий (для з'ясування витоків, етапів і динаміки процесу формування норм і стандартів з прав і свобод засуджених), порівняльний (при зіставленні відповідних юридичних норм і практики їх реалізації у кримінально-виконавчих системах різних країн), аналізу документації, прямих і опосередкованих спостережень, бесід та інтерв'ю (для визначення сучасного стану і перспектив удосконалення практики діяльності кримінально-виконавчої системи України).

Системному і порівняльному аналізу підлягали джерела з теорії держави і права, конституційного, виправно-трудового, кримінального права України, країн СНД та інших держав, відповідні законодавчі акти України та їх проекти, інші нормативно-правові акти (укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, міжвідомчі накази, накази та інструкції Департаменту), а також міжнародні правові акти з цієї проблематики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі вперше проведеного у вітчизняній науці дослідження змісту та практичної реалізації в Україні прав і свобод засуджених до позбавлення волі на предмет їхньої відповідності міжнародним стандартам:

- встановлені етапи формування міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі;
- з'ясовані особливості та детермінанти впливу міжнародних правових документів з прав і свобод засуджених на формування виправно-трудового законодавства України та практики його виконання у різні історичні періоди існування України (у складі Російської імперії, а згодом – Радянського Союзу);
- обґрунтовані теоретичні положення про імплементацію міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених у національне законодавство та визначено ступінь їх втілення у законодавство України;
- удосконалено структуру правового статусу засудженого до позбавлення волі та з'ясовано ступінь відповідності змісту кожного з його структурних елементів міжнародним стандартам;
- обґрунтовано місце Департаменту у системі правоохоронних органів, визначені його роль і функції у соціально-правовому механізмі забезпечення прав і свобод засуджених до позбавлення волі;
- удосконалено основні напрями подальшого реформування кримінально-виконавчої системи України з метою найбільш повного і всебічного забезпечення відповідності її функціонування міжнародним стандартам з прав і свобод засуджених.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані автором під час дослідження наукові результати були використані при підготовці низки нормативно-правових актів (законів, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів Департаменту), які стосуються правового статусу засуджених до позбавлення волі, а також проекту Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), керівником робочої групи з підготовки якого є автор дисертаційного дослідження.

Результати дослідження використовувалися в роботі Координаційного комітету Ради Європи з питань реформування пенітенціарної системи України, Міжвідомчої комісії по

імплементатії норм міжнародного права в законодавство України, Кримінологічної асоціації України, а також у діяльності Департаменту. Крім того, положення роботи використовувалися автором у правоосвітницькій діяльності (виступах у засобах масової інформації, перед слухачами і курсантами Київського інституту внутрішніх справ).

Висновки і пропозиції, які містяться в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані:

- при формуванні концепції подальшого реформування системи правоохоронних органів України та її складових, у тому числі Департаменту;
- у нормотворчій роботі – для вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус засуджених до позбавлення волі;
- у науково-дослідних цілях – для проведення подальших досліджень проблем забезпечення прав і свобод засуджених до позбавлення волі;
- при організації практики виконання кримінальних покарань у виді позбавлення волі;
- при проектуванні, методичному забезпеченні та практичному здійсненні педагогічного процесу в юридичних закладах освіти для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу, зокрема з таких дисциплін, як “кримінально-виконавче право”, “юридична деонтологія”, “кримінологія”, “пенітенціарна психологія та педагогіка”.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження оприлюднені на: міжнародному семінарі наукових та керівних працівників кримінально-виконавчої системи (Київ, 24–25 листопада 1994 р.);

міжнародному семінарі з питань реформування діяльності кримінально-виконавчої системи України за участю експертів Ради Європи (Київ, 24 червня 1997 р.);

регіональному семінарі “Система виконання покарань в Україні та стандарти Ради Європи” (Донецьк, 26–27 квітня 2000 р.);

засіданнях “круглих столів” з питань: реформування кримінально-виконавчої системи за участю науковців і практиків України та інших країн – членів СНД (Київ, 25 квітня 2001 р.) та доопрацювання проекту КВК за участю науковців і практиків України та інших країн – членів СНД (Київ, 15 листопада 2001 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної науково-дослідної і практичної роботи автора. Усі представлені в роботі висновки зроблені автором одноосібно.

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображено у шести публікаціях, п'ять з яких опубліковано в наукових фахових виданнях (одна у співавторстві). У статті, написаній у співавторстві, здобувачеві належить - 50%.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаної літератури (184 джерела). Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок, з яких основного тексту – 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначені мета, завдання дослідження, його основні результати, наукова новизна, теоретична і практична цінність, наведені дані про апробацію.

У **розділі 1 “Міжнародні стандарти з прав та свобод засуджених до позбавлення волі та їх вплив на формування національного кримінально-виконавчого законодавства”**, який складається з трьох підрозділів, визначаються загальні положення, поняття, юридичний зміст та соціально-правове значення, історичні, нормативно-правові засади втілення міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі в національне законодавство.

У підрозділі 1.1 **“Поняття та етапи формування міжнародних стандартів з прав і**

свобод засуджених до позбавлення волі” підкреслено, що одним із пріоритетних напрямів державно-правової реформи в Україні є створення сучасної правової системи, яка б повною мірою забезпечувала права і свободи кожної людини і громадянина. Права і свободи особи – це загальне досягнення людської цивілізації, а історія міжнародного співробітництва у сфері прав людини – історія пошуків шляхів створення універсальної концепції прав людини та схвалення і прийняття її міжнародним співтовариством.

Права людини органічно вплетені в соціальну діяльність людей, їхні суспільні відносини, способи буття індивіда. Вони є нормативною формою взаємодії людей, упорядкування їхніх зв'язків, координації їхньої діяльності, запобігання протиріч, протиборства, конфліктів на основі поєднання волі конкретного індивіда з волею інших людей, з нормальним функціонуванням суспільства і держави.

Проблема забезпечення прав і свобод засуджених до позбавлення волі та приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами є на сучасному етапі розвитку України особливо актуальною, зокрема у зв'язку з активним процесом входження нашої держави до світового міжнародного співтовариства.

Існуючі міжнародні стандарти з прав і свобод засуджених до позбавлення волі були створені в процесі тривалих пошуків світовим міжнародним співтовариством протягом XVIII–XX століть оптимальної моделі практики відбування покарань, підґрунтям для яких стали прогресивні ідеї мислителів попередніх епох про права і свободи людини та практику виконання кримінальних покарань.

Найбільш давні політико-правові погляди на покарання, практику його виконання, права і свободи засуджених були сформовані в країнах стародавнього Сходу (Єгипті, Вавилоні, Китаї та Індії) і в подальшому були розвинуті мислителями античного світу (Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель).

Прогресивні ідеї цього напрямку не одержали належного опрацювання в Середньовіччі і здобули свого подальшого розвитку лише в другій половині XVII– першій половині XIX століть у працях таких всесвітньо відомих гуманістів, як Бекарія, Говард та Бентам.

Досліджуючи процес міжнародного співробітництва з питань виконання покарань, автор виділяє **чотири основних етапи** формування міжнародних стандартів поведження з в'язнями, прав і свобод засуджених:

перший етап (кінець XVIII століття – середина XIX століття) – зародження міжнародного співробітництва з пенітенціарних проблем та перші спроби реформування в'язничних установ;

другий етап (друга половина XIX століття – початок XX століття) – створення офіційних міжнародних організацій та проведення міжнародних конгресів з пенітенціарних проблем;

третій етап (середина XX століття) – етап реальної спроби створення міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі;

четвертий етап (починаючи з 1945 року – і до наших днів) – етап створення ООН та міжнародних стандартів з прав і свобод людини і громадянина, включаючи стандарти з прав і свобод засуджених до позбавлення волі.

Кожен із цих етапів певним чином вплинув на практику виконання кримінальних покарань спочатку в Російській імперії, а згодом – у Радянському Союзі.

Законодавство Радянського Союзу та союзних республік, включаючи Україну, не містило загальних норм, які б вимагали приведення того чи іншого нормативно-правового акту у відповідність з нормами міжнародних стандартів. Це призвело до того, що ряд міжнародних пактів і конвенцій, ратифікованих СРСР, існували самі по собі, а окремі інститути і норми конкретних галузей права, які суперечили їм, продовжували діяти і застосовуватись на практиці. Лише у другій половині 80-х років, з початком в СРСР процесів демократизації та гласності, стало очевидним, що вітчизняне

кримінально-виконавче законодавство далеко не повною мірою відповідає міжнародним стандартам у цій сфері. Отже, постало питання про імплементацію останніх у національне законодавство.

У підрозділі 1.2. **“Імплементація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених у національне законодавство України”** підкреслено, що стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави.

Україна як суб'єкт міжнародного права, одна із держав – засновниць ООН проводить активну роботу, спрямовану на використання не тільки національних, а й міжнародних інститутів захисту прав людини.

При розгляді пенітенціарної системи України як складової національної правової системи важливого значення набуває розв'язання проблеми відповідності змісту прав та свобод засуджених міжнародним стандартам.

Сучасні міжнародні стандарти прав і свобод засуджених до позбавлення волі пропонуються поділяти на дві групи:

- а) стандарти загального характеру, що призначені для регламентації прав і свобод громадян в цілому, але містять окремі стандарти, які прямо чи опосередковано стосуються прав і свобод засуджених до позбавлення волі;
- б) стандарти спеціалізованого характеру, в яких викладені правила поведінки із засудженими до позбавлення волі, їхні права та свободи.

Виходячи зі змісту міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі, дисертант робить висновок, що їх забезпечення на практиці можливе лише у тому випадку, якщо вони будуть належним чином імplementовані в національне законодавство.

Під імплементацією міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі розуміється державно-владна діяльність компетентних органів щодо втілення в національне законодавство за допомогою сукупності правових засобів тих положень, які передбачені нормами міжнародного права стосовно цієї категорії громадян.

Відправною точкою процесу імплементації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі є частина перша ст. 9 Конституції України, згідно з якою всі міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

З огляду на відсутність у чинному Виправно-трудоному кодексі України (далі –ВТК) статті, в якій визначалися б принципово важливі підходи нашої держави до міжнародних стандартів поводження з засудженими до позбавлення волі, дисертант пропонує передбачити у проекті КВК положення, згідно з яким кримінально-виконавче законодавство України складається з КВК, інших законодавчих актів України, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У підрозділі 1.3. **“Реалізація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених у правовому статусі осіб, які позбавлені волі”** констатовано, що саме через таку юридичну категорію, як правовий статус засуджених до позбавлення волі можна найбільш повно проаналізувати реальне втілення міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених у національне законодавство. Саме правовий статус є серцевиною нормативного відображення основних принципів відносин між особою і державою. За своєю суттю він є системою еталонів поведінки, що повинні базуватись на міжнародних стандартах з прав і свобод засуджених.

По-перше, категорія правового статусу носить узагальнений, універсальний характер. Вона немовби вбирає в себе правові статуси різних категорій осіб, засуджених до відбування покарань в колоніях з різним рівнем безпеки.

По-друге, ця категорія відображає індивідуальні особливості особи і її реальне положення в системі різноманітних суспільних відносин, у тому числі й тих, що виникають при виконанні покарання у виді позбавлення волі.

По-третє, права і свободи засуджених, які складають основу їх правового статусу, не можуть бути реалізовані без інших його компонентів: без кореспондуючих правам обов'язків, без юридичної відповідальності за їх порушення, без правових гарантій забезпечення прав і свобод.

По-четверте, категорія правового статусу дозволяє досліджувати права, свободи та обов'язки засуджених у цілісному, системному вигляді, дає можливість проводити порівняння статусів засуджених, які відбувають покарання в колоніях закритого типу з різним рівнем безпеки, відкриває шляхи до подальшого вдосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи.

Дисертант вважає, що в основу аналізу правового статусу засуджених може бути покладена теоретична формула, відповідно до якої виділяються три види правового статусу особи: загальний статус громадянина України, спеціальний та індивідуальний (конкретний) статуси. За такого підходу, правовий статус засуджених є правовим статусом окремої групи громадян, які об'єднані за такою видовою ознакою, як відбування покарання у виді позбавлення волі, тобто різновидом спеціального статусу особи. При цьому підкреслюється рухливість правового статусу, що змінюється у разі його переходу із загального (конституційного) в спеціальний, а із спеціального – в індивідуальний. Усе це відбувається за рахунок зміни змісту елементів, які збагачуються внаслідок конкретизації. За своєю структурою статус залишається незмінним, тому що виражає певні зв'язки і відносини громадянина з суспільством і державою. Загальний, спеціальний та індивідуальний статуси відображають лише різні рівні цих зв'язків і відносин. Такий підхід дозволяє досліджувати правовий статус засуджених у порівнянні з іншими спеціальними статусами особи, визначити як загальні, так і специфічні риси, через які правовий статус засуджених посідає особливе місце в системі спеціальних статусів.

Особливість правового статусу засуджених до позбавлення волі обумовлюється передусім формою державного примусу (кримінальним покаранням), який застосовується до них за вироком суду. При позбавленні волі ступінь соціального контролю за особою досягає свого максимуму, коли майже вся сфера соціальної поведінки засуджених стає об'єктом контролю. Однак такий контроль є з боку держави вимушеним – застосування до винної у вчиненні злочину особи державного примусу у виді позбавлення волі у зв'язку з посяганням нею на суспільні інтереси, які охороняються кримінальним законом, і впливаючі із цього обмеження є необхідною умовою забезпечення прав інших людей, свободи суспільства.

Відправним моментом для усвідомлення правового статусу засуджених в цілому і засуджених до позбавлення волі зокрема є положення частини третьої ст. 63 Конституції України, згідно з якою засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. У соціально-політичному аспекті визначення засудженого суб'єктом усіх прав, свобод та обов'язків характеризує сучасний підхід нашої держави до покарання, його мети і місця в системі соціального контролю за протиправною поведінкою. Крім того, це повною мірою відповідає вимогам міжнародних стандартів з прав людини і громадянина.

Норми міжнародних стандартів з прав і свобод людини і громадянина (Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права), зокрема засуджених до позбавлення волі, знайшли відображення і закріплення в першу чергу у правовому статусі засуджених. Такий статус найближчим часом зазнає відповідних змін. Так, з ініціативи дисертанта у проекті КВК вперше правовому статусу засуджених присвячена окрема глава, чим підкреслена зростаюча значимість забезпечення законності виконання кримінальних покарань, прав та свобод засуджених.

Це відповідає вимогам Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, Європейським в'язничним правилам.

За умови прийняття КВК саме в такій редакції, на думку дисертанта, можна говорити про наявність четвертого різновиду правового статусу засуджених – міжнародного правового. Цей статус повинен включати, крім норм національного права, норми про права і свободи, вироблені міжнародним співтовариством і закріплені в міжнародних правових документах.

Проаналізувавши різні теоретичні підходи до структурної побудови правового статусу засуджених, автор дійшов висновку про необхідність включення до неї ряду додаткових елементів, які дозволять більш повно та всебічно охарактеризувати статус засуджених та визначити шляхи поступового його наближення до міжнародного правового. Тому в дисертації як структурні елементи правового статусу засуджених до позбавлення волі розглядаються такі компоненти: юридичні норми; правові принципи; права і свободи засуджених; юридичні обов'язки; гарантії прав, свобод і обов'язків засуджених; юридична відповідальність засуджених. Вказані структурні елементи досліджуються на предмет відповідності їх змісту міжнародним стандартам.

Розділ 2 “Основні напрями організаційно-правової діяльності Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо забезпечення реалізації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених” складається з трьох підрозділів, в яких визначаються місце і роль цього органу в соціально-правовому механізмі реалізації зазначених стандартів, специфічні особливості його діяльності при забезпеченні реалізації окремих видів прав і свобод засуджених та окреслено шляхи оптимізації організаційно-правової діяльності Департаменту.

У підрозділі 2.1. **“Місце і роль Державного департаменту України з питань виконання покарань у соціально-правовому механізмі забезпечення реалізації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених”** зазначено, що для реалізації прав і свобод засуджених до позбавлення волі, які закріплені в міжнародних стандартах та імplementовані в національне законодавство нашої держави, необхідно створити відповідний соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод засуджених.

Соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод засуджених до позбавлення волі визначається як система засобів і способів, що забезпечують необхідні умови для вирішення проблем їх виправлення та ресоціалізації. Поняття “соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод засуджених” підкреслює, що правовий механізм – це частина соціального механізму, що діє з ним у єдності.

Рухомою силою цього механізму повинні стати інтереси суспільства в цілому та суспільно корисні інтереси кожного засудженого. Створення ефективного спеціального соціально-юридичного механізму забезпечення прав і свобод засуджених буде сприяти їх якісній реалізації та досягненню мети кримінального покарання.

Визначивши елементи механізму соціально-юридичного забезпечення прав і свобод засуджених (державні органи (включаючи Департамент); недержавні національні правозахисні організації; міжнародні урядові організації загальносвітового та регіонального характеру; міжнародні неурядові організації; міжнародні неурядові організації спеціального призначення), дисертант дійшов висновку, що успішне реформування кримінально-виконавчої системи і виконання поставлених перед нею завдань значною мірою залежить від ефективної діяльності не лише Департаменту, а й усіх інших елементів цього механізму.

Розглянуто найбільш важливі функції вказаних інституцій. Визначено головні критерії оцінки формування та реалізації пенітенціарної політики, а саме: а) відповідність її змісту природі людини, нормам права і моралі цивілізованого суспільства; б) забезпечення збалансованого задоволення законних прав та інтересів громадянина, суспільства, держави; в) системне вирішення всього комплексу основних складових

проблем пенітенціарної функції держави; г) максимальне й ефективне використання у справі ресоціалізації злочинців усього національного потенціалу. Сформульовано комплекс соціально-економічних факторів, які обумовлюють ефективність пенітенціарної політики та успішність її реалізації на практиці.

Охарактеризовано органи управління кримінально-виконавчої системи. На підставі загальнотеоретичних висновків зазначено, що структурними елементами кримінально-виконавчої (пенітенціарної) системи є: Департамент; управління (відділи) Департаменту в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області; кримінально-виконавчі установи.

Кожен із перерахованих елементів виконує свої специфічні функції, які об'єднані спільною метою – забезпечення ефективності виконання кримінальних покарань засуджених до позбавлення волі з метою захисту інтересів особи, суспільства та держави шляхом виправлення засуджених, а також здійснення загальної та спеціальної профілактики злочинів.

У підрозділі 2.2. **“Діяльність Державного департаменту України з питань виконання покарань по реалізації окремих видів міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених”** дисертант класифікував міжнародні стандарти з прав і свобод засуджених, поділивши їх на: 1) стандарти організації режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі; 2) стандарти організації праці та професійної підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі; 3) стандарти організації виховної роботи із такими засудженими; 4) стандарти організації мікросоціальних умов відбування покарання у виді позбавлення волі. Узагальнено вимоги, які містять вказані міжнародні стандарти щодо умов перебування засуджених в місцях позбавлення волі, проаналізовано реальну ситуацію в Україні з відбуванням покарання у виді позбавлення волі на відповідність цим вимогам. Охарактеризовано кожен із зазначених груп стандартів, у тому числі через призму діяльності Департаменту.

Проаналізувавши *першу групу* стандартів, дисертант дійшов висновку, що саме під впливом зазначених ідей та міжнародних стандартів майже десять років кримінально-виконавча система України послідовно і цілеспрямовано реформується. Внаслідок вдосконалення вітчизняної законодавчої бази, реформування пенітенціарної системи, діяльності Департаменту, здійснення інших заходів було значно збільшено кількість побачень засуджених з рідними та близькими, зняті обмеження в листуванні, збільшена сума коштів, які можна витратити на придбання продуктів харчування та предметів першої необхідності, відмінено обов'язкове раніше утримання 50 % коштів з їхньої заробітної плати. Здійснені заходи щодо поліпшення комунально-побутових умов, медичного обслуговування, харчування засуджених. Суттєво поліпшені умови для їх культурного розвитку та участі у здійсненні релігійних обрядів.

У цілому в Україні істотно пом'якшено режим відбування покарання у виді позбавлення волі, значно розширені права і свободи засуджених, зміст яких досить суттєво наблизився до міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених (зокрема, вдалося значною мірою реалізувати рекомендаційну норму ст. 60 Мінімальних стандартних правил поведіння з в'язнями).

За результатами дослідження стандартів *другої групи* з'ясовано ситуацію, яка склалася в Україні щодо організації праці та професійної підготовки засуджених, виявлено тенденції в діяльності підприємств установ виконання покарань, сформульовано заходи, спрямовані на поліпшення працевзятості засуджених та їх професійної підготовки. Констатовано, що за станом на 1 січня 2002 р. в установах кримінально-виконавчої системи функціонують 134 промислових підприємства, які мають потужну промислову базу, що налічує 1,0 млн. кв. м. виробничих площ, близько 25 тис. одиниць технологічного устаткування. Крім цього, 12 сільгоспстанов мають 49,6 тис. га. землі, у тому числі сільськогосподарських угідь 44,3 тис. га., із них ріллі – 38,3 тис. га.

Кризові явища в економіці негативно позначилися на діяльності підприємств установ виконання покарань. Незважаючи на те, що за останні три роки намітилася стійка тенденція до нарощування обсягів виробництва (1997 – 7,9 %, 1998 – 6,2 %, 1999 – 7,2 %, 2000 – 21,8 %, 2001 – 17,6 %) та збільшення заробітку засуджених на один відпрацьований день (1997 – 1,55 грн., 1998 – 2,08 грн., 1999 – 2,53 грн., 2000 – 3,37 грн., 2001 – 4,67 грн.), вимоги чинного законодавства про забезпечення всіх засуджених працею не виконуються – не виводиться на роботу майже половина (46,1 %) працездатних осіб. Це, в свою чергу, призводить до того, що вони не відшкодовують витрат на своє утримання, не сплачують за позовами по виконавчих листах за вчинені злочини, не мають змоги придбати продукти харчування і предмети першої необхідності. Характеризуючи заходи, які вживаються за ініціативою Департаменту урядом України щодо поліпшення працездатності засуджених на державному і регіональному рівнях, дисертант підкреслює, що на сьогодні досягти повної трудової зайнятості засуджених не вдалося жодній країні світу.

Важливу роль у забезпеченні прав і свобод засуджених відіграє *третья група* стандартів. Концепція реформування виправно-трудова системи України поклала в основу виправного процесу конкретну особистість, захист її прав і загальнолюдських цінностей у період відбування покарання та сприяла формуванню особистісних якостей, що допоможуть засудженим після звільнення з місць позбавлення волі повернутися до нормального життя в суспільстві. Цей принцип повною мірою відповідає міжнародним стандартам поведіння із засудженими.

Показано особливу роль Департаменту України в організації виховного процесу із засудженими до позбавлення волі.

На підставі дослідження діяльності соціально-психологічної служби кримінально-виконавчої системи констатовано, що сьогодні соціально-психологічна робота розглядається як цілеспрямована діяльність персоналу установ виконання покарань, спрямована на формування у засуджених правослухняної поведінки і стимулювання такої життєвої позиції, що відповідає вимогам не тільки правових, але й моральних норм.

Особливе значення при організації виховної роботи має середовище, у якому перебуває засуджений до позбавлення волі. Незважаючи на певні фінансові труднощі і переповненість установ виконання покарань, Департаментом послідовно реалізується програма поліпшення умов утримання засуджених. Своєрідним орієнтиром у цьому питанні є Білоцерківська виправна колонія (№35), на базі якої реалізується українсько-швейцарський експеримент “установа-модель”, що дозволив різко покращити в установі морально-психологічний клімат серед засуджених, намітити тенденцію до зменшення порушень режиму відбування покарання тощо.

Роль психологічної служби, яка сьогодні вже сформована в установах виконання покарань як самостійна професійна структура, має підвищуватися. Основні зусилля психологів повинні бути спрямовані на поглиблене вивчення особистості засуджених, які щойно прибули, прогнозування їхньої поведінки, надання психологічної допомоги в період відбування покарання, навчання ненасильницьким формам вирішення конфліктів, проведення із засудженими сеансів індивідуальної і групової психокорекції.

Крім індивідуальної соціально-психологічної роботи із засудженими, велика увага має приділятися культурно-масовим заходам як основній формі організації відпочинку (проведенню концертів, виступів творчих колективів, демонстрації кіно- та відеофільмів, проведенню спортивних заходів), залученню засуджених до активної участі у різноманітних аматорських об'єднаннях з метою розвитку і реалізації творчого потенціалу особистості при репрезентації результатів відповідної діяльності у широкому соціальному аспекті.

Характерною ознакою сьогодення в установах виконання покарань є широка участь у

духовному відродженні засуджених представників релігійних організацій. Душпастирська робота священнослужителів здійснюється на принципах дотримання свободи віросповідання, добровільної участі засуджених у заходах релігійного характеру і неприпустимості протиставлення одного віросповідання іншому. Нині установи виконання покарань відвідують представники більш як 25 офіційно зареєстрованих релігійних організацій, які не тільки духовно підтримують засуджених у період відбування покарання, але й опікуються ними після звільнення. За допомогою священнослужителів в установах обладнані молитовні кімнати і навіть каплиці, з'явилися духовні бібліотеки.

Значною складовою в процесі ресоціалізації є участь громадськості. Принцип участі громадськості у виправленні засуджених, а також здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань закріплений у ВТК (ст. 9), але його реальне наповнення спостерігається тільки останнім часом.

Найбільш тісне співробітництво Департаменту з громадськими організаціями відбувається в межах програми Міжнародного фонду “Відродження” “Сприяння реформуванню пенітенціарної системи в Україні”, що підтримує реалізацію суспільних ініціатив, спрямованих на забезпечення процесу реформування пенітенціарної системи в напрямі її гуманізації, відповідності міжнародним стандартам, більшої прозорості, підвищення рівня професійної компетентності працівників системи.

Наголошено на необхідності вдосконалення процесу адаптації засуджених, які звільнюються, до життя в умовах вільного суспільства, що обумовлено розвитком новітніх соціальних технологій. На підставі дослідження взаємодії Департаменту й Українського державного центру соціальних служб для молоді сформульовано рекомендації щодо створення та вдосконалення діяльності центрів соціальної адаптації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі.

Якісно новим моментом у процесі суспільного контролю є діяльність правозахисних організацій. Взаємини кримінально-виконавчої системи України з правозахисними організаціями вже пройшли шлях від протестної форми, загальної критики існуючої системи виконання покарань до конструктивного співробітництва.

Удосконалення форм співробітництва Департаменту з громадськістю створює своєрідний “міст” між засудженими і суспільством, існування якого сприяє переосмисленню засудженими життєвої позиції, поверненню їх до загальноновизнаних людських цінностей. Досліджуючи *четверту групу* стандартів, автор дійшов висновку, що міжнародні стандарти щодо медичного обслуговування, харчування, фізичних вправ та спорту, особистої гігієни, забезпечення одягом та постільними речами в Україні в основному виконуються. Разом з тим, дисертант підкреслює, що в міжнародних рекомендаціях про розміщення засуджених до позбавлення волі пропонується розміщувати їх на ніч в окремих кімнатах або камерах, а якщо зробити це неможливо, то слід враховувати їх сумісність при спільному проживанні. У чинному кримінально-виконавчому законодавстві з урахуванням сучасних об'єктивних реалій встановлена норма житлової площі – не менше 2 м² на одного засудженого. Підвищення її хоча б на 1–2 м² вимагає будівництва значної кількості житла для засуджених, що за існуючої економічної ситуації в країні найближчим часом є нереальним. Переповненість житлових приміщень для засуджених значною мірою ускладнює виконання міжнародних рекомендацій – враховувати їх психологічну сумісність при проживанні. Констатуємо реальний стан справ у цьому питанні, дисертант підкреслює, що, незважаючи на існуючі економічні та фінансові проблеми, Департаментом згідно з розробленими планами проводиться послідовна робота щодо реконструкції житлових приміщень для засуджених та поліпшення житлово-побутових умов.

У підрозділі 2.3. ***“Шляхи удосконалення організаційно-правової діяльності Державного департаменту України з питань виконання покарань по забезпеченню***

міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених” зазначається, що з моменту прийняття Концепції “Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи” (1991 р.) вдалося реалізувати значну частину її положень. Разом з тим, сучасні реалії вимагають прийняття нових програмних документів щодо подальшого вдосконалення функціонування пенітенціарної системи України. З цією метою Департаментом (за участю автора) було підготовлено низку заходів щодо підвищення ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи України та забезпечення найбільш повної реалізації Міжнародних стандартів відбування покарання, які знайшли своє втілення у Програмі подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002–2005 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 167.

Програмою передбачено ряд заходів щодо поліпшення стабільного функціонування органів і установ виконання покарань, належного організаційного, правового, кадрового, фінансового та матеріального забезпечення їх діяльності, поліпшення умов утримання засуджених, гарантування їхніх прав і свобод, забезпечення поваги до їхньої людської гідності.

Зокрема, запропоновано вивчити досвід держав – членів Європейського Союзу та США і підготувати на цій основі пропозиції щодо внесення змін до вітчизняного законодавства про взаємодію органів і установ виконання покарань з місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування стосовно фінансового і матеріально-технічного забезпечення органів і установ виконання покарань за рахунок місцевих бюджетів.

З метою суттєвого поліпшення працевзятості засуджених у дисертації сформульовано пропозиції щодо внесення змін до законодавства стосовно економічного стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, які розміщують на підприємствах кримінально-виконавчої системи замовлення на виробництво продукції (надання послуг). Для покращання реалізації продукції, яка випускається на підприємствах кримінально-виконавчої системи, розпочався процес опрацювання з відповідними органами виконавчої влади пропозицій щодо забезпечення ними гарантованої оплати державного оборонного замовлення та закупівлі за державні кошти продукції, виробленої на підприємствах кримінально-виконавчої системи, згідно із затвердженим урядом Переліком продукції, у разі закупівлі якої державні замовлення допускають до участі в конкурсах виключно підприємства УТОСу, УТОГу, Союзу організацій інвалідів України та пенітенціарної системи.

Розглядаючи зазначену вище Програму як важливий базовий документ подальшого вдосконалення практики відбування покарань у виді позбавлення волі, зокрема вдосконалення організаційних та правових засад втілення у практику діяльності міжнародних стандартів, дисертант зазначає, що для ефективності реформування потрібна не тільки спеціальна програма, але й концепція реформування цієї системи. Суть цієї концепції, на думку дисертанта, повинна полягати в принциповій зміні поглядів на місце і роль кримінально-виконавчої системи в суспільстві та розробці і практичній реалізації нових ідей в цьому напрямі.

У **Висновках** автор формулює концептуальні положення дисертаційного дослідження, узагальнює пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правових та організаційних засад забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі.

Створення нормативно-правових та організаційних засад забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі є одним з найактуальніших завдань, що стоять перед нашою державою, з огляду на необхідність реалізації конституційних положень щодо прав та свобод людини і громадянина, реалізації принципу гуманізму, імплементації відповідних положень міжнародних правових документів до національного законодавства, процесу активного входження

України до різних структур міжнародної спільноти.

Імплементация міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі є складною державно-владною діяльністю, яка має відповідну мету, засоби, суб'єктів і повинна здійснюватися з урахуванням як узятих Україною на себе міжнародних зобов'язань, так і особливостей національного законодавства, існуючої соціально-економічної ситуації, яка склалася в державі.

Ключовим інститутом, який характеризує результати такої імплементації, є правовий статус засудженого до позбавлення волі. Саме зміст такого статусу та забезпечення функціонування його елементів значною мірою визначають ступінь практичної реалізації конституційних положень про те, що Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, а також про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Реформування кримінально-виконавчої системи з метою її наближення до міжнародних стандартів не можна розглядати тільки з позиції реорганізації власне самої пенітенціарної системи, її потрібно проводити комплексно, співвідносячи рівень, структуру і динаміку злочинності в країні, кримінальну і кримінально-виконавчу політику, законодавство, тісно узгоджуючи питання її взаємодії як всередині системи, так і з іншими соціальними системами.

Основними завданнями, які стоять перед Українською державою і суспільством у сфері забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав та свобод засуджених до позбавлення волі, зокрема, є:

створення якісно нової нормативно-правової бази з урахуванням відповідних положень зазначених стандартів та досвіду зарубіжних країн;

створення належних умов утримання засуджених до позбавлення волі;

розвиток та зміцнення матеріально-технічної бази місць позбавлення волі;

впровадження нових форм і методів соціально-психологічної роботи із засудженими;

підготовка і залучення до роботи в установах кримінально-виконавчої системи висококваліфікованих фахівців.

Виконання цих завдань має здійснюватися на науковій основі, комплексно, з урахуванням соціально-економічних факторів, які є визначальними для формування пенітенціарної політики та її реалізації на практиці.

Основні положення дисертації викладені у таких опублікованих працях автора:

1. Лёвочкин В.А. Пути реформирования уголовно-исполнительной системы Украины // Кримінально-виконавча система України: теорія, практика, законодавство. – К. РВВ КІВС при УАВС. – 1994 – С. 13–17.
2. Львовчкін В.А. Вплив Мінімальних стандартних правил поведження з в'язнями на формування змісту національного кримінально-виконавчого законодавства // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К., 2001. – № 4 – С. 21–24.
3. Львовчкін В.А., Осауленко О.І. Проблеми реалізації нового Кримінального кодексу кримінально-виконавчою системою України // Право України. – 2001. – № 11. – С. 125–128.
4. Львовчкін В.А. Формування міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К., 2001. – № 5 – С. 56–60.
5. Львовчкін В.А. Втілення міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі у кримінально-виконавче законодавство України // Право України – 2002. – № 2. – С. 24–25.
6. Львовчкін В.А. Концептуальні питання реформування кримінально-виконавчої системи України // проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень

Анотація

Львовчкін В.А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2002.

У дисертації вперше в українській науці проведено дослідження нормативно-правових та організаційних засад забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав та свобод засуджених до позбавлення волі. Визначаються форми, засоби, основні напрями діяльності Державного департаменту України з питань виконання покарань та його структурних підрозділів, шляхи оптимізації цієї діяльності в сучасних умовах, вносяться конкретні пропозиції щодо вирішення наявних проблем з метою більш повного виконання кримінально-виконавчою системою покладених на неї функцій.

Ключові слова: міжнародні стандарти, правовий статус, засуджений, позбавлення волі, права і свободи, соціально-правовий механізм реалізації.

Аннотация

Лёвочкин В.А. Нормативно-правовые и организационные основы обеспечения реализации в Украине международных стандартов по правам и свободам осужденных к лишению свободы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел Украины, Киев, 2002.

В диссертации впервые в украинской правовой науке проведено исследование нормативно-правовых и организационных основ обеспечения реализации в Украине международных стандартов по правам и свободам осужденных к лишению свободы. Автором определяются общие положения, понятия, юридическое содержание и общественно-правовое значение, исторические этапы формирования международных стандартов по правам и свободам осужденных к лишению свободы в период пребывания Украины в составе Российской империи, Советского Союза, а затем в период существования Украины как независимого государства. При этом диссертант подчеркивает, что в действующем ныне в Украине Исправительно-трудовом кодексе, принятом в 1970 г., вопросам международных стандартов по правам и свободам осужденных не уделено надлежащего внимания. С учетом цели исследования автор анализирует проект нового Уголовно-исполнительного кодекса Украины и на основании общетеоретических подходов исследует процесс имплементации международных стандартов по правам и свободам осужденных к лишению свободы. По мнению диссертанта, процесс имплементации вышеуказанных стандартов наиболее полно можно проследить через категорию специального правового статуса таких осужденных. В структуру этого правового статуса диссертант включает: юридические нормы; правовые принципы; права и свободы осужденных; их юридические обязанности; гарантии прав, свобод и обязанностей осужденных; юридическую ответственность осужденных к лишению свободы. Каждый из перечисленных структурных элементов диссертант исследует на предмет их соответствия международным стандартам.

На основании анализа проекта Уголовно-исполнительного кодекса Украины делается вывод о том, что в случае его принятия в Украине будет создана надлежащая нормативно-правовая база, которая даст возможность уголовно-исполнительной системе эффективно выполнять свои функции, гибко используя при этом возможности

подзаконного регулирования.

Диссертант приходит к выводу о том, что большинство норм Основных положений реформы уголовно-исполнительной системы Украины удалось полностью или частично реализовать. Исходя из этого, на современном этапе необходимо принять новые программные документы по дальнейшему усовершенствованию функционирования уголовно-исполнительной системы.

Рассматривая Программу дальнейшего реформирования и государственной поддержки уголовно-исполнительной системы на 2002–2005 годы как важный базовый документ усовершенствования процесса отбывания наказания в виде лишения свободы, в частности усовершенствования организационных и правовых основ реализации в Украине международных стандартов по правам и свободам осужденных, автор считает, что для эффективности реформирования системы нужна не только специальная программа, но и концепция реформирования пенитенциарной системы. Суть этой концепции должна заключаться в принципиальном изменении взглядов на место и роль уголовно-исправительной системы в обществе, а также в разработке и практической реализации новых идей в данном направлении. При этом существует необходимость в осуществлении ряда организационно-практических мероприятий по повышению правовой культуры как осужденных, так и сотрудников пенитенциарной системы, по изменению взглядов всего населения страны относительно подходов и места уголовно-исполнительной системы в правовой и социальной системах. Изложены конкретные предложения и рекомендации по усовершенствованию указанной деятельности.

Ключевые слова: международные стандарты, правовой статус, осужденный, лишение свободы, права и свободы, социально-правовой механизм реализации.

Annotation

L'ovochkin V.A. Normative, legal and organizational principles of ensuring the realization of international standards on human rights and freedoms of persons deprived of their liberty in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a candidate of law's degree by specialty 12.00.08 – Criminal law and criminology; criminal-executive law.- National Academy of Internal affairs of Ukraine, Kyiv, 2002.

This thesis embraces the research of normative, legal and organizational principles of ensuring the realization in Ukraine of international standards on human rights and freedoms of persons deprived of their liberty conducted for the first time in the Ukrainian law. The candidate for a degree determines the general trends of activity of the State Department for execution of punishments of Ukraine and its structural subdivisions and the ways of this activity optimization under the present conditions. The author makes concrete proposals on current problems solving so that the criminal-executive system carries out in full its functions.

Key words: international standards, legal status, sentenced person, deprivation of liberty, rights and freedoms, socio-legal mechanism of realization.